

ЈОВАН ЉУШТАНОВИЋ
(1954–2019)

Зорана З. Опачић¹

Универзитет у Београду

Учитељски факултет

Катедра за српски језик, књижевност и методiku

српског језика и књижевности

ПОСЛЕ „ВЕЛИКОГ ПРАСКА” – МЕСТО И ЗНАЧАЈ ЈОВАНА ЉУШТАНОВИЋА У ПРОУЧАВАЊУ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ²

Айстиракиј: У раду смо покушали да укажемо на вишеструке аспекте научног рада Јована Љуштановића и његовог утицаја на развој науке о књижевности за децу. Његов вишедеценијски научни рад разматрамо кроз: осветљавање феномена антропологије детињства; дефинисање специфичне позиције ове књижевне науке; целовито испитивање развоја теоријске мисли; сачињавање *историјске поетике* поезије и прозе за децу (са посебним нагласком на проучавање историјских и културних процеса у епохи социјализма); вредновање достигнућа појединих ауторских опуса, њихових домета и особености. Вредносни суд Јована Љуштановића имао је вишеструки утицај у културној политици коју је водио: кроз процену нове књижевне продукције – прве оцене књижевне вредности у критикама, приказима и кроз учешће у књижевним жиријима; изградња научног рејтинга часописа *Детињство*; формулисање новог концепта Саветовања Змајевих дечјих игара; брига о научном подмлатку: неговање и промовисање више генерација проучавалаца. Свиме наведеним, Љуштановићева улога у развоју науке о књижевности за децу, у процесима њене канонизације и реканонизације је вишеструко значајна, због чега се може рећи да представља кључну фигуру модерног приступа проучавању књижевности за децу почев од 80-их година прошлог века до данашњих дана.

Кључне речи: књижевност за децу, наука о књижевности, научни допринос Јована Љуштановића, антропологија детињства, конструкт детињства.

Готово годину дана после прераног земаљског одласка, схватамо у којој мери је рад Јована Љуштановића био вишеструко плодан и значајан: каква разноврсна знања је поседовао, колико је послова на себе преузимао

¹ Рад је настао у оквиру пројекта „Смена поетичких парадигми у српској књижевности 20. века: национални и европски контекст”, бр. 178016, који финансира МПНТР РС.

² Прештампано из: *Детињство*, часопис о књижевности за децу, година XLVI, број 3, јесен 2020, Нови Сад: Змајево дечје игре, 67–82.

и колику енергију улагао, трудећи се да буде марљив, темељан и савестан. Како се, уверена сам, такви резултати нужно препознају, његов свеукупни радимао је изузетно снажан утицај на његове савременике, на настанак и развој нових генерација проучавалаца, што ће постајати све очигледније у времену пред нама.

Био је човек енциклопедијских знања и разноврсних умења. На то указује већ и само таксативно навођење његових ангажмана: лектор у *Борди*, па професор на Високој школи струковних студија за образовање васпитача у Новом Саду (у више наврата и гостујући професор на Учитељском факултету у Београду), уредник листа за децу *Велико двориште*, едиције „Зрнашце” у Драганићу (2002–2003), вишедеценијски уредник часописа *Детињство* (1997–2019) и Саветовања Змајевих дечјих игара, организатор округлих столова на Фестивалу хумора у Лазаревцу, члан многих жирија који је утицао на канонизовање модерног духа књижевности за децу³, вредни научни сарадник бројних научних институција⁴ који је објавио више стотина радова у зборницима и научним часописима (*Летопис Матице српске*, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, *Српски књижевни гласник*, *Свеске*, *Повеља*, *Поља*, *Славистика*, *Књижевна реч*, *Књижевне новине*, *Мостови*, *Авангарда*, *Umjetnost i dijete*, *Život*, *Croatian journal of education*). Осим свега тога, био је приређивач књига у Антологијској едицији „Десет векова српске књижевности” (о Браниславу Нушићу 2013. и Александру Поповићу 2015); аутор и коаутор читанки и лектира за основну школу; сценариста епизода Школског програма РТС-а. Чак се бавио и теренским сакупљањем и бележењем усменог казивања на подручју Пештера. Занимали су га драмска уметност и позориште, о чему сведоче коуторска радио-игра за децу *Viva la musica*, учешће у жирију Фестивала монодраме за децу, радови о позоришној уметности у часописима *Зборник Матице српске за сценске уметности*, *Позориште*, *Сцена*, *Театрон* и, коначно, књига *Глума и језик савремене позоришне критике* (1992). Своме завичају одужио се књигом *Пријеполје под звездама*, са Оливером Цвијовићем (1997). Чак и овако побројани подаци рађају дивљење пред неисцрпном животном и радном енергијом Јована Љуштановића.

³ „Невена”, Награде „Раде Обреновић”, Награде Фестивала монодраме за децу „Сигридруг”, „Плавог чуперка”, Награде Радио Београда за кратку причу, регионалне награде „Мали принц”.

⁴ САНУ, Матице српске, Института за књижевност и уметност, Балканолошког института, Међународног славистичког центра, Задужбине „Десанка Максимовић”, Филолошког факултета, Учитељског факултета у Београду, Факултета педагошких наука у Јагодини, Педагошког факултета у Врању, Педагошког факултета у Ужицу, Друштва књижевника Војводине, Института за дјечију и омладинску књижевност из Црне Горе, академских институција у Хрватској итд.

Иако би се о сваком од ових подручја његовог рада могло много тога написати, за ову прилику желим у најопштијим цртама да укажем на основне одлике његовог научног дела и покушам да издвојим у чему је оно отворило нова поља у овој области. Свесна сам да је тај покушај унапред осуђен на фрагментарност и недовољну студиозност, због обухвата Љуштановићевог рада, али то, такође, не значи да не треба почети, бар у нацртима, са валоризацијом његовог научног дела.

Нова етапа науке о књижевности за децу

Период у којем је Љуштановић почео да се бави књижевношћу за децу – као књижевни критичар који је објавио десетине приказа и есеја 80-их и 90-их (у *Детиншћиву*, па у *Борби*, *Мосћовима* итд.) – био је, заправо, усек између две епохе, два система вредности: иза њега је стајало наслеђе тзв. *златној доба* – продукција низа одличних писаца од педесетих ка осамдесетима, више генерација важних проучавалаца,⁵ самим тим успостављање модерног канона и односа према књижевности – а пред њим се испречио тамни завршетак века: распад заједничке државе, криза и маргинализација књижевности и културе, па затим редефинисање националних оквира књижевности за децу у односу на југословенски идентитет. Чињенички и симболички, то се види у податку да је први Љуштановићев текст у *Детиншћиву* објављен 1986, у тренутку завршетка једне ере. Две године раније Душан Радовић објављује своју *Антологију српске поезије за децу*, у којој експлицитно обзнањује крај једне књижевне епохе: „За неколико генерација песника за децу ово је прилика да сведемо рачуне и видимо шта смо урадили. Већина песника рекла је шта је имала да каже. [...] Један циклус поезије за децу завршен је, и то славно” (Радовић 2004: V), па сам напушта физички свет и пре него што је ова канонска антологија одштампана. Дакле, Љуштановић се на почетку свог критичарског рада суочава са заокруженошћу епохе и нејасним обрисима нове која се тек успоставља. То значи да квалитативно, па и временски, Љуштановићево дело припада новој етапи у развоју науке о књижевности. Таква позиција била је погодна за рекапитулацију досадашњег и могућност – слободу за примену другачије перспективе. Поштујући рад оних који су стварали пре њега и упоредо са њим, Љуштановић је покушао да успостави сопствени научни приступ проширивањем теоријског поља у тумачењу.

⁵ И сам каже: „Између 1960. и 1970. године, стекли су се, у окриљу Змајевих дечјих игара, изузетно повољни услови за изучавање књижевности за децу. [...] Читав цивилизацијски склоп и културни тренутак били су, на неки начин, наклоњени детету и детињству” (2009а: 7).

Прве његове књиге о књижевности за децу појавиле су се у новом веку, а студиознији научни приступ поклопио се са завршетком постдипломских студија. Већ и сама чињеница да је од магистарског рада (*Тийови ѝријоведања и хумор у делима за децу Бранислава Нушића*, 1997) до штампања монографије (*Дечји смех Бранислава Нушића*, 2004) прошло пуних седам година сведочи о темељном прерађивању и дотеривању рукописа, то јест о ауто-критичком духу и потреби за самоусавршавањем. Исте године појављује се књига есеја *Црвенкаја трицка вука* (2004), која сведочи о почетку уобличавања његове велике теме: *антирройологије дејшињсџива*. Уводно поглавље ове књиге, „Књижевност за децу и култура“, осам година касније разбокорило се у самосталну студију *Књижевности за децу у оїлегалу кулџуре* – сведочећи о јединственом магистралном току Љуштановићевог рада.

Докторска дисертација из 2006. (*Поеџика модерної и срїска ѝоезија за децу од 1951. до 1971*) објављена је после три године дотеривања, као књига снажног симболичког наслова *Брисање лава – ѝоеџика модерної и срїска ѝоезија за децу од 1951. до 1971. ѝодине* (2009). Темељно, вишепланско иновативно истраживање расветљава тачке поступног издвајања модернизма у условима строге идеолошке контроле комунистичке државе и њеног постепеног попуштања. Друге књиге посвећене испитивању односа идеологије и естетске аутономије (у пољу књижевности за најмлађе) на овим просторима нема, што уз све несумњиве квалитете ове студије сведочи о њеном канонском значају.

Исте године појављује се књига о *џеоријској мисли о књижевности за децу из окриља Змајевих дечјих иџара*, под називом *Принцеџа луџа замком*, коју је саставио и приредио (2009а). Она показује ауторову заокупљеност развојем научне критике и, такође, бројним дилемама и апоријама са којима се, као проучавалац овог специфичног поља, суочавао и покушавао да их разреши. Између осталог, указујући како су противречности усуд који прати науку о књижевности за децу од њеног заснивања. Процес преиспитивања међа овог поља проширује одлична књига *Књижевности за децу у оїлегалу кулџуре* (2012), у којој се успоставља шира амплитуда у осветљавању развоја науке (од Богдана Поповића и Шевића, преко Симе Цуџића и савременика Нова Вуковића, до најмлађих проучавалаца), уз даље проблематизовање духа модерности на примеру дела Душана Радовића и истраживања поетичке жанровске еволуције бајке. Своју вероватно најзрелију књигу Јован Љуштановић спремио је за штампу пред крај свог живота, али, нажалост, није дочекао да види њене корице. Реч је о рукопису *Од Досиџеја и Вука до Мирка и Славка – О слици дејџеџа и дејџињсџива у срїској књижевности за децу и срїској кулџури од 19. до 21. века* (2020), који представља природан наставак претходне књиге, са најширом амплитудом истраживачких поља.

Неопходно је имати у виду важну околност: увид у научно дело Јована Љуштановића није ни изблиза потпун ако се имају у виду само објављене монографије. Драгоценост и систематичност његових закључака расејана је по зборницима и часописима, а само део тога ушао је у књиге. То је велика штета јер не омогућава довољно прецизну слику о његовим достигнућима. Зато ћу покушати да уклопим коцкице мозаика на њихово лежиште, како бих, бар донекле, указала на целовитост његове мисли.

Антропологија детињства

Улазећи у овај књижевнонаучни простор, Љуштановић се суочава са парадоксалном чињеницом да полазиште и исходиште тумачења књижевних дела за децу почива на самоподразумевајућој а аморфној и крајње неодређеној представи „општег детета” као подразумеваног *детиња чистиоца*.⁶ На самом почетку свог рада увидео је својеврсне *инжењерске грешке* у научним приступима и одмах разумео да та питања треба расветлити и дефинисати. „Нико од ових историчара не проблематизује до краја питање: шта је то дете као рецепијент” (2012а [2020]). Полазило се од хипотезе да детињство одређују „наивност”, „чиста” природа, „заиграни дух”, пријемчивост за хумор и сл. Наука јесте узимала у обзир постојање различитих узрасних, донекле и родних читалачких идентитета (нпр. Ново Вуковић успоставља узрасне читалачке категорије у односу на језичке и когнитивне моћи рецепијената, и у оквиру сваке разликује специфичне мотиве, теме, стилске поступке и жанрове који „погодују” конкретним узрастима, указујући и на родно раслојавање читалачких афинитета у појединим узрастима – али своју класификацију врши у односу на „опште дете” – в. Вуковић 1996), но полазило се, како смо напоменули, од претпоставке о „генеричкој универзалности детета” (Лесник Оберстајн 2013: 34), без обзира на културни и историјски контекст. Отуд проучавање *антропологије детињства* постаје важно питање које је Љуштановић својим радом покушао да расветли, при чему разнородни друштвени концепти детињства утичу на обликовање и на разумевање књижевног текста: „Садржај може бити различит у различитим друштвима и историјским околностима, али његова временска димензија трансцендира те разлике [...] Појма детињства нема без идеје о одређеном временском поретку који битно детерминише социјалне односе који се везују за њега” (2012а [2020]). Он разумева да се о књижевности за децу не

⁶ „Проучавање књижевности за децу у различитим културама јединствено је по приказивању *детиња* као постојећег ентитета, иако се тај постојећи ентитет различито доживљава у оквиру различитих култура – и у оквиру једне исте културе” (Лесник Оберстајн 2013: 34).

може говорити без разрешавања основних противречности: природе детињства⁷ којом је условљена природа књижевног текста и обрнуто (што се додатно усложњава пошто је реч о променљивом друштвеном конструкту), а све то заједно условљава и примену теоријских приступа.

Очигледно, књижевност за децу може се критички интерпретирати само ако се укрсти поглед на књижевност као најопштији естетски феномен и општи поглед на детињство, или барем успостави јасан однос према феномену детињства (2012: 87).

Најопштији културни и цивилизацијски статус детињства зрцали [се] час у антропологији час у теорији књижевности. Због тога се [...] међусобно тешко разликују теорија једне књижевне области која претендује да буде *corpus separatum* и општа антропологија детињства. Шта је ту предмет, а шта његов одраз? (2009а: 9).

Будући да је реч о подручју на којем се сусрећу и пресецају различите научне дисциплине, његова „вишеструка нехомогеност“ опире се једнозначном одређењу (2004: 20, 30), па му се не може приступати искључиво из позиција естетике и науке о књижевности („вредносни систем књижевности за децу није сводив на аксиолошке постулате „књижевности за одрасле“ – 2009а: 10). Интердисциплинарни, мултифокални приступ из Љуштановићеве перспективе био је најподеснији пут и за расветљавање детињства и расклапање књижевних дела, па је у својим тумачењима често посезао за резултатима истраживања психолога (Аријеса, Пијажеа, Виготског, Фројда, Ивића и др.), антрополога (Ван Генепа, Леви-Строса), етнолога (Ђорђевића), социолога (Праута, Џејмс Алисон, Томановић), филозофа (Канта, Крочеа, Фукоа, Хабермаса), културолога (Хуизинге), историчара – упоредо са теоретичарима разних научних оријентација. Наравно да је аутор био свестан ограничења психологије („није кадра да синтетизује хомоген поглед на детињство“ – 2009а: 10), па и свих других дисциплина, баш као и недостатности књижевнонаучних теорија да објасне специфичности овог књижевно-друштвено-културног поља. Овај зачарани круг у којем као да нема правог решења (због тога се теорија метафорички одређује као *йринцеца уклетої замка* у књизи из 2009) асоцира на „рибу која себи гризе реп“ (2009а: 11). Стога, по Љуштановићу, треба полазити од *антиројолоије детињства*. Већ својим насловима (неконвенционалним, шаљивим синтагмама) и изгледом корица покушавао је да начини отклон од озбиљног научног приступа

⁷ „Ко год да се бави књижевношћу, и, уопште, уметношћу за децу, уметник или критичар, [...] мора се, непосредно или посредно, вредносно или структурално, одредити према детету и детињству као најопштијим појмовима“ (2012: 105).

– иако су његове анализе и тумачења све само не неозбиљни. Визуелна и вербална корична деноминација научне озбиљности имала је за циљ да читаоца подсети на специфичност поља које се истражује.

Сталним онеобичавањем позиција из којих приступа истраживању одређене теме Љуштановић нас је учио како нема утврђених граница у науци, како су све демаркационе линије привремене и како их је нужно непрекидно преиспитивати и, уколико се дође до нових сазнања, репозиционирати. Читав Љуштановићев научни рад састојао се у непрекидној упитаности, измени перспектива, заинтересованости да се чињенице сагледају из другачијег дискурса. Једино тиме се долази до нових увида и неочекиваних али неопходних закључака. То је, уверена сам, једна од важних лекција о научном истраживању на коју нас је Јован стално подсећао. Стална знатижеља и ресистематизовање знања чинили су драгоцену Јованову особину из које је произашло много вредних резултата.

Кишово размишљање о природи *дечјеј* и *недечјеј*⁸ подстакло је дво- смерни процес у његовом истраживању: размишљање о *недечјем* у поезији за децу и обратно, испитивање импулса дечјег у *недечјој* поезији. Овим противречностима посвећена су два уводна текста у књизи *Књижевности за децу у ојлегалу културе* (2012) у којима се, с једне стране, истражује еротско у поезији Јована Јовановића Змаја („’Оџачар’ Јована Јовановића Змаја и табу инфантног еротизма”), а са друге наивно у поезији Љубомира Симовића („Дечја душа Љубомира Симовића”). Томе је посвећен и драгоцен рад о поезији Бранка Радичевића (2013 [2020]).⁹ Љуштановић у Радичевићевим песмама открива аспекте дечјег поимања света: „усредсређеност песника на чулно конкретан, на перформативну употребу језика, на наративност”, поимање игре као „јединог блага”, аутономност дечјег песничког субјекта, доводећи их у везу са „општом еманацијом романтичарског песничког субјекта” (2015: 9) и указујући да све што је везано за детињство у Радичевићевој поезији није ни у каквом противречју „с оним што се опажа као зрело, озбиљно, апстрактно, *недечје*” (2013 [2020]). Тиме се Радичевић може одредити као зачетник модерне грађанске поезије за децу, што је, у периодизацијском смислу, значајан закључак: „Радичевић је, пре свега, песник социјалне сепарације детињства и дечје аутономије, и свакако зачетник модерног

⁸ Данило Киш у тексту „Дечје – као маска: нова књига стихова Милована Данојлића” (1960) указује на *дуило дно* наивне књижевности и релативизује подвајање *дечјеј* и *недечјеј* песничког, истичући, као прикладније, појмове *наивна џесма* и *дечје-џесма* (Киш 1995). Релативизовање дечјег и недечјег остварује се тврдњом да је Данојлићева поезија „пре једна поезија *sui generis* неголи поезија за децу у правом смислу те речи” (Исто).

⁹ Радичевићева визија детињства разматра се и у тексту о поезији Драгана Радуловића „Лирска крила Драгана Радуловића” (2015а).

грађанског конструкта овог феномена” (Исто). Чисту лирску супстанцијалност Радичевићевог певања о детињству потврђује, уосталом, и Богдан Поповић, који га увршћује у своју *Анџологију новије српске лирике*, као песму која је „својом свежином и веселошћу [...] преимућствено лирски обојена” (описујући тиме, и поред својих негација песништва за децу, нека од њених битних својстава) (Поповић 1997: 8). На истом путу, Љуштановић је истраживао и приповедну прозу Ива Андрића, Ђопића и Киша у којој се фикционализује детињство као преломни, иницијацијски период, истражујући начин обликовања фикционалне слике у прози која може бити двоструко адресована, за млађе и старије читаоце (2016 [2020]).

Антропологијом детињства бавио се из позиције односа књижевности за децу и мита. Ова тема обликује својеврсну интерпретативну кружницу у Љуштановићевом научном делу. Посвећен јој је први велики рад из 1990. (из зборника Змајевих дечјих игара *Књија и дејје данас*) „Књижевност за децу и мит” који отвара књигу из 2004, а као издвојени епилог велики рад „Књижевност за децу и детињство као време иницијације” (2012а) затвара необјављену књигу [2020]. Љуштановић је детињство доживљавао као транзициони период испуњен вишеструким иницијацијама, самим тим види га као својеврстан *мит о њосињању*: „Прича о детињству је увек, или скоро увек, у извесној мери прича о постању” (2012а [2020]).

Ово књижевно поље, наводи аутор, дуго је сматрано „инструментом којим се постижу ванкњижевни циљеви”, па је његова историја бурни и противречни процес еманципације од утилитарног модернизма (2004: 26), али „у служби одређених културних потреба одраслих” (2004: 30). Савремено разумевање детињства као аутономног а не припремног доба заправо је „нови митски образац настао укрштањем старог митског обрасца о великој антиципацији и модернистичког култа индивидуализма” (2004: 18). Радо се позива на Аријесову мисао о социјалној сепарацији детета у модерном европском друштву која води „антрополошкој канонизацији детињства”.

Тај феномен подразумева и проширење разумевања детињства са животног узраста на стање свести и специфичан однос према свету. Термини *наивна њесма / њрича* и књижевност за децу и *осејљиве* из друге половине прошлог века (формирани из Миљковићеве, Данојлићеве, Кишове модернистичке визуре) настали су управо из покушаја да се превазиђе везивање за претпостављену припадност узрасту. *Наивно њесништво* подразумева својеврсну детињастост изван детињства, односно очување дечјег сензибилитета: „Детињство је, захваљујући новом статусу, од ознаке за човеково животно доба, постало ознака за посебну врсту ’менталитета’ и посебан идентитетски аспект” (2012а [2020]). Последица развоја модернистичке поетичке самосвести било је укидање јасне границе између књижевности за децу и „високе литературе”, али аутор не заборавља да напомене како и у

њеном измењеном разумевању опстаје свест о специфичности: „она је своја, друкчија, алтернативна, па и субверзивна у односу на литературу ’за одрасле’” (2017: 56). Због свега тога „Епилог” необјављене књиге донео је коначни суд Јована Љуштановића о антропологији детињства.

Освејљавање развоја теоријске мисли о књижевности за децу

Корак по корак, Љуштановић је показивао како се постепено вајала и обликовала мисао о књижевности за децу. У том погледу његов допринос је изузетно значајан, пошто води уцеловљавању историјског развоја теоријске мисли (од чега би се без много напора могла сачинити вредна монографија). Често приступа проблему из бочне перспективе (ставови Лазе Костића о детињству у *Књизи о Змају*, Змајева микроаутопоетичка одређења кроз писма читаоцима у *Невену* – 2012в¹⁰ и сл.), али управо таквим осветљењима поступно формира развојну линију конструката књижевности за децу. Та се слика на почецима понајвише тицала односа према Змајевој поезији за децу и није чудно што се Љуштановић посвећује овој теми у више својих радова. Однос критичара према Змају истовремено је (не само симболично већ и непосредно) однос према овом пољу књижевности, будући да Змај представља амблематичну фигуру (и поред чињенице да није први песник, он је први општеприхваћени *песник за децу*).

Посебно интригантни за Љуштановића су ставови Богдана Поповића: често се враћа његовој негативној оцени Змајеве поезије из чланка „Шта је велики песник” (Поповић 1932), покушавајући да закључи шта стоји иза тог преког а суштински необразложеног става. Иако су сви проучаваоци полазили од тог чланка, нико га није детаљније разматрао, осим као фазу у рецепцији ове књижевне области (Данојлић Поповићевим ставовима придодаје Крочеове, још децидније у тврдњи да овај део књижевности никада не може досегнути високу естетску меру – Данојлић 2004). За Љуштановића тај текст представља својеврсну истраживачку *црвену мараму* и провоцира га да се њиме критички позабави. Он га смешта у контекст епохе и посматра као пример „модернистичког поетског идеализма”, заснован „на уверењу да је највиша песничка вредност везана за запоседање универзалних значења” (2012: 78).

¹⁰ Изучавајући Змајеву поетику, на примеру његових уредничких обраћања читаоцима *Невена*, Љуштановић долази до закључка како је Змај значајан као „један од најзначајнијих (не само књижевних) интерпретатора антрополошке аутономије детињства у српској култури до данас. [...] У том укрштају између социјалне сеперације детета и дијалогског усредсређења одраслог на децу налази се основ модерног схватања детињства и свеколике културе за децу” (2012в [2020]).

Са задовољством уочава Поповићеву недоследност и изводи важне закључке: као антологичар вођен, по сопственим речима, најузвишенијим естетским мерилима, који одабира чисто лирске песме а заобилази оне хумористичке, сатиричне и остале које би квариле високу меру српске лирике, Поповић не само што у своју *Антологију нове српске лирике* укључује бројне Змајеве песме, већ и песме које се никако другачије не могу одредити но као дечје: Змајеве песме „Деда и унук“ и „Сироче“ и Радичевићев „Рибарчета сан“ – чиме, де факто, саморазграђује судове и о поезији за децу и, исто тако, о Змајевој поезији за децу. Са друге стране, Љуштановић умесно запажа како Поповићева „чисто лирска“ антологија имплицитно сведочи о другим својствима поезије за децу: фреквентној наративности и исто тако фреквентном хумористичком тону певања – „прскавости“, како је назива Поповић (Поповић 1997: 7).¹¹

Већ следећа књижевна генерација радикално мења разумевање детињства. Љуштановић истиче како авангарда доноси „коперникански обрт“ у доживљају детињства, а то производи битно другачији конструкт књижевности за децу:

У авангарди дете бива откривено као универзални културни симбол, а детињство као праоснов и прапочетак, дечји говор и мишљење проглашавају се за „нулту тачку културе“. [...] од недовршеног бића, од изгнаника из метафизичког, постало [је] биће елементарније, изворније и више од одраслих (2012: 82).

Тај преокрет најбоље репрезентује реченица Марка Ристића: „Начело поезије и начело детињства је у суштини исто“ (Ристић 1934: 370) – њу Љуштановић противставља Поповићевим ставовима, управо како би указао на то како су за релативно кратко време изгубили значај.

Значајан део свог проучавања посветио је развоју поетичке и теоријске мисли после Другог светског рата, карактеристичном по поменутом „великом праску“ – снажном развоју поетичке самосвести у српској књижевности за децу¹². Овај вишеструки процес одвија се институционално – оснивањем бројних државних тела за бригу о деци, развојем издаваштва за младу

¹¹ Ипак, у антологијама српске поезије Зорана Мишића и Миодрaгa Павловића нема ни трага поезији за децу, напомиње Љуштановић, што значи да „изгнанство из високе лирике“ траје и данас са несмањеним интензитетом. У односу на савремене антологичаре Поповићева антологија, ма како строгим начелима била обликована, макар из нехата знатно је добронамернија.

¹² „Та самосвест заснивала се на идеји о детету у човеку, на веровању у аутономију дечјег разумевања света и на вери у постојање засебне 'наивне свести', као саставног дела људске свести уопште“ (2017: 56).

публику, заснивањем Саветовања Змајевих дечјих игара; постаје академска дисциплина (на Филолошком факултету у Београду¹³, одакле се постепено шири и на друге високошколске институције). Карактеристичан је по томе што се песници укључују о полемике о природи певања за децу (о томе сведочи излагање Мире Алечковић на Конгресу Савеза књижевника Југославије у Охриду 1955, Радовићев програмски текст „Дете и књига“, односно први зборници произашли из Саветовања Змајевих игара: *Трајом дечје ђе-сме*, 1969; *Дечја књижевности – шта је то*, 1970). Највећи део истраживања обавио је у *Брисању лава*, но и у својим следећим књигама допуњавао је ово истраживачко поље. Посвећује засебне текстове Сими Цуцићу, као зачетнику критике, Душану Радовићу, као амблематичној фигури модерног духа књижевности, најзначајнијим академским проучаваоцима, као што су Слободан Ж. Марковић и Ново Вуковић, као и историчарима књижевности с краја века, као што су Драгољуб Јекнић, Миломир Милинковић, Тихомир Петровић, покушавајући да, с једне стране, укаже на значајне тачке њиховог рада, обазриво указујући, с друге, и на недоследности или анахроности које је уочио.

На самом почетку овог процеса стоји рад Симе Цуцића, који је значајан по конституисању „мисије критичара књижевности за децу“ (2012: 85), у којој, изузев Милана Шевића, готово да није имао претходника. Љуштановић истиче Цуцићево залагање за естетску вредност ове области, његову спремност да јасно формулише свој суд и критиковање јасне поучне намере у тексту, али указује на чињеницу да Цуцићев поглед на књижевност, формиран у 30-им годинама (*Наша дечја књижевности*, 1937), није битно еволуирао, што се опажа из изразите наклоности према реалистичкој прози и критичног става према фантастици и бајци (Цуцић се у духу монтесоријевских идеја ставља на страну оних који верују да „бајке имају сумњиву вредност“). Веран својим обзорима, Цуцић не препознаје модерне импулсе послератне књижевности, па Радовићеву поезију није ни приметио, а авантуризам Вучових јунака вреднује негативно.

Иако је настала у знак сећања на личност и дело Слободана Ж. Марковића, студија „О дечјем веку Слободана Ж. Марковића“ (2012б) омогућава сагледавање вишеструке улоге овог аутора у промовисању, проучавању књижевности за децу и њеном увођењу у академски систем. Љуштановић осветљава Марковићев рад прецизним ситуирањем у друштвени и културни контекст друге половине века и наводи како је он веровао у „њену

¹³ „Једна од консеквенци ‘позитивне онтологије детињства’ и новог статуса књижевности за децу био је, прво, развој критике књижевности за децу, а потом, и нарастање академског изучавања овог литерарног подручја” (Љуштановић 2012).

специфичност уметничког стварања”, чак и на њену штету, разликујући децу рецепцију и рецепцију одраслог читаоца. Доживљавајући корпус ове области као јединствен, преваходно се бавио савременим класицима, опрезно и поступно прихватајући нове књижевне вредности. Почев од првог текста у зборнику *Књижевности за децу и рад у децим библиотекарима* (1957), насталом на првом стручно-научном скупу тек основане Комисије за литературу и штампу за децу, Марковић је својим књигама, антологичарским радом, институционалним деловањем, уредничким радом у часопису *Дејинство*, доприносом у развоју бројних генерација „био и остао један од најутицајнијих” (2012б: 382).

У значајне академске проучаваоце друге половине века Љуштановић убраја и Нова Вуковића, код ког уочава значајна померања у тумачењу фантастике, ослоњеном на модерне европске теорије (*Иза јраница мојућеи*, 1979). С друге стране, и поред начелне Вуковићеве опредељености за модерни приступ тумачењу књижевности и залагања за аутономију детињства, он опажа извесну дистанцираност у односу на модерну поезију: „Иако не критикује сву модерну поезију за децу, свакако се показује као неко ко би пре могао бити немилосрдни критичар него ватрени присталица модерне песничке тенденције” (2012: 97).

Поменути текстовима, укључујући и оне о историзму као новој етапи у изучавању књижевности за децу (која резултује првим обухватним покушајима периодизације и сачињавањем историјских прегледа ове области), као и указивањем на резултате науке о књижевности за децу у 21. веку (у чему не пропушта да помене достигнућа нових генерација, што такође представља вид подршке), Љуштановић је успео да успостави прилично целовит увид у развој проучавања књижевности за децу, што спада у значајне резултате његовог рада.

Нацрт периодизације

Својим радовима Љуштановић је покрио готово све важне тачке у развоју књижевности – жанровски и у погледу појединачних ауторских опуса. Кретао се једнако по вертикали и по хоризонтални. Дијахронијски гледано, истраживао је тачке модерности, трудећи се да увек изврши макар мало померање у рецепцији конкретног аутора, било да се ради о писцима ранијих књижевних епоха или о онима из 21. века. У синхронијском погледу вршио је временско-типолошке, поетичке пресеке књижевне и научне продукције, уочавао обресе нових књижевних феномена и покушавао да назре поетички дух декаде (2012; 2017; 2020). Пратећи развој једног жанра кроз појединачне опусе, књижевне и културне контексте епоха, типолошки издвајајући

његове карактеристичне видове, Љуштановић се бави оним што А. Веселовски назива *историјском њоейником*, успостављајући историјску еволуцију жанрова за децу у српској науци о књижевности. Даћемо два примера – његово осветљавање песништва за децу и ауторске бајке. (Значајна су и његова истраживања о романима за децу, којима се, нажалост, због обима рада, овом приликом не можемо бавити.)

Велики део својих истраживања Љуштановић је посветио поезији за децу. Разумео је да се књижевност за децу развијала и преобликовала преваходно кроз „песму-дете“, односно да поезија започиње знатно раније и развија се интензивније у односу на прозу за децу (2017). Зато је појаву модерног духа ове области везивао преваходно за поезију, па је проучавао њено биће, њену супстанцијалност и њене основне поетичке феномене. У случају песника зачетника покушавао је да открије којим су аспектима иницирали ново разумевање детињства (што смо показали на примеру Бранка Радичевића, а томе је посвећен и рад о Змајевим песничким идентитетима – 2020), баш као што је истраживао на који начин се рађала модерна поезија после Другог светског рата у *Брисању лава*, посебно се усредсређујући на оне песнике чија су дела била преломна у том процесу – преваходно на Александра Вуча и Душана Радовића. Међутим, многе синтетичке оцене појединачних песничких опуса остале су у часописима и зборницима, па на њих скрећем пажњу како бих нагласила заокруженост његових изучавања. То су радови о Миловану Данојлићу: „Игра у поезији Милована Данојлића” (2013), о канонској улози Љубивоја Ршумовића: „О мангу плуцима и озбиљности Љубивоја Ршумовића” (2000), „Поезија за децу Љубивоја Ршумовића и историја српске поезије за децу” (2019а), о месту и значају Моша Одаловића: „Гротеска у поезији Моша Одаловића” (2018а), „Песништво Моша Одаловића и традиција модерне српске поезије за децу” (2018б), Мирјане Стефановић: „Поезија за децу Мирјане Стефановић и нонсенсна традиција српске поезије за децу” (2012д), о поетици Драгана Радуловића: „Лирска крила Драгана Радуловића” (2015а), Попа Д. Ђурђева: „Култура као велика играоница” (2013д), „Подетињење homo ludens-а у поезији за децу Попа Д. Ђурђева” (2019б). Очигледно је да би се само од радова о развоју српске поезије за децу могла сачинити целовита књига.

Са крајњом обазривошћу покушао је да успостави типологију српске поезије за децу у 21. веку, у раду „О типолошким моделима у српском песништву за децу у 21. веку”. Ту обазривост образлаже двоструким разлозима: неразвијеношћу типолошких истраживања у области поезије за децу (при чему Радовићева и Ћосићева антологија нису од превелике помоћи зато што се баве поетичким а не типолошким питањима) и обимношћу савремене продукције:

С двоструком скепсом приступам овој теми. Прво, у изучавању српске поезије за децу типолошка истраживања нису развијена. Друго, 21. век је већ озбиљно одмиче [...] Значи, без веће и сложеније интерпретативне и теоријске залеђине, приступамо грађи која је обимна и неуређена магма савремености (2018 [2020]).

Избегао је да за начело узме дијахронијски развој, због тога што је временски одсечак исувише узак за такву врсту типологије, и определио се за доминантне поетичке (мотивске или обликовне) феномене поезије за децу: игровни (доминантна је игра језиком и игра у *језику*, а чест је хумористички тон – поезија Дејана Алексића, Д. П. Ђурђева, Бранка Стевановића, Пеђе Трајковића), миметички („кореспондира с непосредном стварношћу, породичном, социјалном, психолошком и школском детета, он има, често, видљивије васпитне и едукативне интенције” – поезија Мирјане Булатовић, Тодета Николетића и Недељка Попадића) и сублимно-лирски модел (понајвише налик Данојлићевом моделу наивне песме као еманације метафизичког – пример за то је поезија Моша Одаловића). Тиме се по обликовној сродности разнородни видови поезије песника различитих генерација и поетика сврставају у исту категорију, што показују наведени примери песама.¹⁴

Ауторска бајка Љуштановића је почела да интригира током истраживања периода идеолошке контроле књижевности у комунистичком периоду (2009). Први је уочио како је фантастика била пут за модерни израз те како је борба за бајку била спојена са борбом за модерни дух, па су његова истраживања драгоцене и релативно заокружена.

Чињеница да је овај жанр половином века био проблематичан због класне неједнакости и утопијске слике света, па се око тога развила оштра полемика је ли штетан и реакционаран¹⁵ (препоручивана је научна фантастика уместо бајке: „напредно фантастична прича која дете третира као пуног човека” – Алечковић 1966: 366), у којој су учествовали неки најважнији писци послератног доба, Љуштановићу је била интригантна. Због тога је бајци посветио низ радова, пратећи, као и обично, однос према жанру као „огледало културе” (као када истражује ставове Григора Витеза о бајци) по вертикали и у компаративном контексту јужнословенске и европске бајке.

¹⁴ Наравно да исти песник може стварати различите типове песама, што важи за готово све наведене ауторе. Примећује се да су примери у извесним случајевима неуређени по квалитету а првенствено одабрани према категоризацији.

¹⁵ „Већ сасвим у почетку водила се борба за ширину, за бајку на пример, против накарадних схватања да је за нас, за социјализам, бајка сама по себи реакционарно оруђе, и ма колико то данас изгледало смешно и многима непознато, на неколико темељних саветовања о дечјој штампи постављена су на дневни ред ова и слична питања” (Алечковић 1966: 365).

То је подразумевало да прати начине на које је ауторска бајка доспевала до читалачке публике у 19. веку: анализира прве преводе Андерсенових прича у периодици за децу, као и прераде Симе Матавуља у *Вилиној књизи* (2012). Изучавање ауторске бајке подразумевало је да се, с једне стране, испитују везе и односи са усменом традицијом, а с друге њено наслањање на европску традицију бајке и фантастике, о чему сведоче текстови о рефлексима бајки Ханса Кристијана Андерсена у прози Стевана Раичковића (2007; 2012) и Гроздане Олујић (2010; 2012; 2019б). Показивао је у којој мери се српска ауторска бајка разгранана, што је подразумевало указивање на слободно кретање аутора кроз различите видове натприродне мотивације, затим на фреквентан вид алегоријске приче у оделу бајке, као и на примену овог жанровског обрасца у функцији изградње вишеслојног аутопоетичког текста (о *Бајци о Крајиковечној* Десанке Максимовић пише у више наврата – 2004; 2019б).

Трагање за формирањем модерног разумевања детињства и књижевности одвело га је и у изучавање епохе у којој је и сам одрастао: југословенског доба. Тиме се у овом пољу књижевности нико није претходно бавио (ако изузмемо деценије марксистичке критике која је, у случају књижевности за децу, била идеолошки и педагошки кодирана). Љуштановић је први студиозно изучио утицај овог друштвено-историјског феномена на књижевност за децу, чиме је отворио читаво поље проучавања. Пратећи како се постепено рађала модерна поезија из крутих идеолошких оквира, посебно у педесетим годинама, Љуштановић услове за појаву модерног духа проналази с једне стране у институционалној бризи за младу популацију, која отвара простор за књижевно стварање (кроз часописе, листове за децу, специјализоване државне издавачке куће, бројне комисије и организације), а са друге у наслањању на авангардно наслеђе (које симболизује Александар Вучо).¹⁶ Много пажње посвећује и дечјој периодици, као својеврсном огледалу стања у култури и књижевности и њихових међуодноса са идеологијом (*Пионири*, *Пионирске новине*, *Змај*, а у посебном раду *Дечје новине* – 2019), у којима се „рефлектују друштвене и идеолошке промене у социјалистичкој Југославији током педесетих и шездесетих година двадесетог века”.

Истраживање ове епохе касније је настављено кроз одличан текст о Капоровим *Белешкама једне Ане* (2012г), омладинском роману у којем се из искошене, неконвенционалне перспективе младе јунакиње изричу оштре

¹⁶ Личност која је оличавала континуитет модерности поезије за децу био је Александар Вучо, који је у себи обједињавао надреалистички дух и комунистичку идеологију. Поновно објављивање његових међуратних поема у *Пионирима* и *Змају* креира својеврсни штит од идеологије и отвара пут модернизовању песничког израза. Опозиција према подобним темама успоставља се кроз натприродну мотивацију.

критичке опаске о социјалистичком поретку. Љуштановић истиче како Капор своје субверзивно приказивање друштвеног система обликује на неочекиваном простору, унутар женског листа (роман прво излази у наставцима у *Базару*) и жаргонским језиком јунакиње, чиме мимикрира своју позицију.

Уреднички и менторски рад

Пуна двадесет две године био је главни и одговорни уредник *Детињсџива* и Саветовања Змајевих дечјих игара у Матици српској, „радећи на мисионарском послу да од Змајевих дечјих игара направи респектабилни центар књижевности за децу“, како је поводом његовог одласка рекао Душан Ђурђевић. С годинама је успео да модернизује њихов концепт: изменио је концепт Саветовања у живе трибинске форуме, па су она повремено бивала и простор жустрих полемика. Умео је да помири старе и нове, различита становишта, али и да очува сопствени критички суд, са „појачаном осетљивошћу за противречја“, да наведемо његове властите речи из 2009. Такође, трудио се да васпостави проширене обресе једног културног простора као простора дијалога и размене мишљења, укључујући у Саветовања проучаваоце из региона.

Изградио је препознатљив, профилисан научни часопис, који је постао тачка сусрета различитих професија окупљених у тумачењу феномена детињства и књижевности за децу: професора књижевности, преводилаца, библиотекара, психолога, драматурга, илустратора, етнолога, фолклориста, педагога, издавача, новинара, самих писаца. Подстицао је уреднички на истраживање актуелних питања која утичу на књижевност, на њене релације и међудејства са разнородним друштвеним околностима. Такође, трудио се, у уредничком смислу, да осветли разнородне феномене: подстичући сараднике да се баве стрипом, филмом, радио-драмом, позориштем за децу, илустрацијом и другим видовима стваралаштва.

Пред крај, а не мање важно, Љуштановићев менторски рад са младима био је пример како се васпитавају и подижу младе генерације. Као уредник окупљао је, мотивисао, бодрио, менторски усмеравао и тиме однеговао више генерација нових проучавалаца. Његова благод и добродушност, племенитост пленили су и покретали. Умео је да послушају даровите, младе, тек свршене студенте књижевности и све оне који су на било који начин били интригирани детињством и да их им даје шансу. Тако су настале и стасале многе генерације *Јовине деце*. Он је са великим задовољством истицао њихове вредности и успехе, никад не истичући себе и сопствену улогу у томе.

Значај научној дела Јована Љуштановића у књижевности за децу

У раду смо покушали да укажемо на вишеструке аспекте вишедеценијског научног рада Јована Љуштановића и његовог утицаја на развој науке о књижевности за децу: осветљавање феномена антропологије детињства; дефинисање специфичне позиције ове књижевне науке; целовито испитивање развоја теоријске мисли; сачињавање историјске поетике поезије и прозе за децу; вредновање достигнућа појединих ауторских опуса, њихових домета и особености. Вредносни суд Јована Љуштановића имао је вишеструки утицај у културној политици коју је водио: у процени нове књижевне продукције у критикама, приказима, учешћу у књижевним жиријима; уређивању јединог научног часописа у Србији посвећеног овом пољу књижевности; формулисању новог концепта Саветовања Змајевих дечјих игара; бризи о научном подмлатку, односно промовисању више генерација проучавалаца. Из свега наведеног постаје јасно да Љуштановић представља кључну фигуру модерног приступа проучавању књижевности за децу, од које смо сви учили без престанка. Верујем да се може успоставити аналогија између његовог животног дела, снажног утицаја који је имао на младе генерације и метафоре о „великом праску“ чије се дејство шири и распростире. Прерани одлазак Јована Љуштановића налик је том праску, чија енергија ће имати своје дејство и у времену пред нама.

ИЗВОРИ

- Љуштановић (2000): Јован Љуштановић, О мангуплцима и озбиљности Љубивоја Ршумовића, *Детињство*, Год. 26, бр. 3/4, 44–48.
- Љуштановић (2004): Јован Љуштановић, *Црвенкаја трицка вука – студије и есеји о књижевности за децу*, Нови Сад: ДОО Дневник / Змајеве дечје игре.
- Љуштановић (2008): Јован Љуштановић, Песничка антропологија детињства Душана Радовића, у: П. Пијановић, А. Јовановић (ур.), *Душан Радовић и развој модерне српске књижевности*, Зборник радова, Београд: Учитељски факултет, 13–21.
- Љуштановић (2009): Јован Љуштановић, *Брисање лава – њоејика модерној и српској њоезија за децу од 1951. до 1971. њодине*, Нови Сад: Дневник.
- Љуштановић (2009а): Јован Љуштановић (прир.), *Принцеза лутѡа замком. Теоријска мисао о књижевности за децу из окриља Змајевих дечјих игара*, Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Љуштановић (2010): Јован Љуштановић, О алегоријском и фантастичном у бајкама и причама за децу Гроздане Олујић, у: П. Пијановић, А. Јовановић, З. Опачић (ур.), *Бунѡвници и сањари – Књижевно дело Гроздане Олујић за децу и младе*,

- Зборник радова, Поетика српске књижевности за децу, књ. 2, Београд: Учитељски факултет, 103–113.
- Љуштановић (2012): Јован Љуштановић, *Књижевности за децу у олегалу културе*, Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Љуштановић (2012а): Јован Љуштановић, Књижевност за децу и детињство као време иницијације, у: Л. Делић (ур.), *Асијекти времена у књижевности: зборник радова*, Београд: ИКУМ, 47–64.
- Љуштановић (2012б): Јован Љуштановић, О дечјем веку Слободана Ж. Марковића, у: С. Денић (ур.), *Књижевности за децу и њена улога у васпитању и образовању деце предшколској узраси*, Тематски зборник, Врање: Учитељски факултет у Врању Универзитета у Нишу, 375–386.
- Љуштановић (2012в): Јован Љуштановић, Идеје просветитељства и дух просвећености у отвореним писмима Јована Јовановића Змаја у *Невену*, у: Т. Јовићевић (ур.), *Традиција просвећености и просвећивања у српској периодици*, Зборник радова, Београд: Институт за књижевност и уметност, 333–344.
- Љуштановић (2012г): Јован Љуштановић, Момо Капор: *Белешке једне Ане* – простор и време, у: П. Пијановић, А. Јовановић, З. Опачић (ур.), *Приповедач урбане меланхолије – Књижевно дело Моме Кајора*, Зборник радова, Поетика српске књижевности за децу, књ. 3, Београд: Учитељски факултет, 111–127.
- Љуштановић (2012д): Јован Љуштановић, Поезија за децу Мирјане Стефановић и нонсенсна традиција српске поезије за децу, у: М. Станишић (ур.), *Поезија Мирјане Стефановић*, Зборник радова, Десанкини мајски разговори, књ. 29, Београд: Задужбина „Десанка Максимовић”, 133–150.
- Љуштановић (2013): Јован Љуштановић, Свет детињства у поезији Бранка Радичевића, у: Ј. Зивлак (ур.), *Бранко Радичевић*, Зборник радова, Нови Сад: Друштво књижевника Војводине, 179–194.
- Љуштановић (2013а): Јован Љуштановић, Игра у поезији за децу Милована Данојлића, у: Ј. Делић, Д. Хамовић (ур.), *Песничко дело и мисао о поезији Милована Данојлића*, Зборник радова, Београд – Требиње: ИКУМ / Филолошки факултет Универзитета у Београду / Дучићеве вечери поезије, 289–308.
- Љуштановић (2013б): Јован Љуштановић, Култура као велика играоница, *Поља, год. 58, бр. 483*, 210–213.
- Љуштановић (2014): Јован Љуштановић, Прича и причање као игра у кратким причама за децу Душана Радовића и Дејана Алексића, у: В. Јовановић, Т. Росић (ур.), *Књижевности за децу у науци и настави*, Зборник радова са научног скупа (Јагодина, 11–12. април 2014), Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 501–522.
- Љуштановић (2015): Јован Љуштановић, Поезија за децу Григора Витеза и канон модерне српске поезије за децу, у: П. Пијановић, А. Јовановић, З. Опачић (ур.), *Поезија као завичај: Поешика Григора Витеза*, Зборник радова, Београд: Учитељски факултет, 71–85.

- Љуштановић (2015a): Jovan Ljuštanović, Lirska krila Dragana Radulovića, u: S. Kalezić Radonjić (ur.), *Stvaralaštvo Dragana Radulovića*, Podgorica / Herceg Novi: Institut za dječiju i omladinsku književnost / NVU „Prijetelji”, 9–22.
- Љуштановић (2016): Јован Љуштановић, Бранко Ћопић и Данило Киш – детињство као потрага за егзистенцијалним кључем, *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*, књ. 64, св. 3, 791–804.
- Љуштановић (2017): Јован Љуштановић, После „Великог праска”, у: М. Вуксановић (ур.), *Српска драмска књижевности данас; Српска књижевности за децу данас*, Округли сто „Наука и друштво”, св. 6, Нови Сад: САНУ, Огранак САНУ у Новом Саду, 55–67.
- Љуштановић (2017a): Јован Љуштановић, Форме приповедања и начело кохеренције у *Башићи сјезове доје* Бранка Ћопића, *Научни састајанак славистија у Вукове дане*, вол. 46/2, Београд: МСЦ / Филолошки факултет Универзитета у Београду, 375–384.
- Љуштановић (2018): Јован Љуштановић, О типолошким моделима у српском песништву за децу у 21. веку, у: В. Јовановић (ур.), *Књижевности за децу у науци и настави*, Зборник радова са научног скупа (Јагодина, 21–22. април 2017), Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 61–74.
- Љуштановић (2018a): Јован Љуштановић, Гротеска у поезији Моша Одаловића, у: З. Опачић, М. Станишић (ур.), *Поезија Моша Одаловића*, Зборник радова, Београд: Задужбина „Десанка Максимовић” / Народна библиотека Србије, Десанкини мајски разговори, књ. 35, 151–162.
- Љуштановић (2018b): Јован Љуштановић, Песништво Моша Одаловића и традиција модерне српске поезије за децу, у: Д. Хамовић (ур.), *Мошо Одаловић, ђесник*, Зборник радова, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 21–42.
- Љуштановић (2019): Јован Љуштановић, „Мирко, пази метак...”: појава *Дечјих новина* из Горњег Милановца – културнополитички и идеолошки контекст, у: С. Бараћ, Т. Тропин (ур.), *Часописи за децу: југословенско наслеђе (1918–1991)*, Београд: ИКУМ, 437–456.
- Љуштановић (2019a): Јован Љуштановић, Поезија за децу Љубивоја Ршумовића и историја српске поезије за децу, у: С. Маринковић (ур.), *Књижевно дело Љубивоја Ршумовића*, Зборник, Ужице: Педагошки факултет, 309–320.
- Љуштановић (2018): Јован Љуштановић, Подетињење homo ludens-а у поезији за децу Попа Д. Ђурђева, *Детињство*, год. 44, бр. 4, 35–44.
- Љуштановић (2020): Јован Љуштановић, *Ог Досијеја и Вука до Мирка и Славка – О слици детиња и детињства у српској књижевности за децу и српској култури од 19. до 21. века* (у штампи).

ЛИТЕРАТУРА

Алечковић (1966): Мира Алечковић, Десет година југословенске литературе за децу, *Летопис Мајице српске*, Нови Сад, год. 131, књ. 376, св. 4, 364–385.

Витез (2011): Grigor Vitez, Djetinjstvo i poezija, N. Vujčić (prir.), Grigor Vitez, *Oči traže svjetlost. Izabrana djela*, Zagreb: SKD Prosvjeta, 67–117.

Вуковић (1996): Novo Vuković, *Uvod u dječju književnost*, Podgorica: Unireks.

Данојлић (2004): Милован Данојлић, *Наивна ђесма: ојледи о дечјој књижевности*. Београд: ЗУОВ.

Карић (1936): Живојин Карић, *Антилопија југословенске савремене дечје књижевности*, књ. 1, *Поезија*, Београд: Издавачка књижара Јеремие Ј. Целебдића.

Киш (1995): Danilo Kiš, *Дејје – као маска: nova knjiga stihova Milovana Danojlića*, М. Миоћиновић, (prir.), Danilo Kiš, *Varia*, Sabrana dela Danila Kiša, knj. 12, Beograd: BIGZ.

Лесник Оберстајн (2013): Карин Лесник Оберстајн, *Основи: шта је књижевност за децу? Шта је детињство*, у: Питер Хант (ур.), *Тумачење књижевности за децу*, превела Н. Јанковић, приредила З. Опачић, Београд: Учитељски факултет.

Пешикан Љуштановић, Љуштановић (2015): Љиљана Пешикан Љуштановић, Јован Љуштановић, *Представе о детету и детињству у Рјечнику и списима Вука Стефановића Караџића*, у: Н. Милошевић-Ђорђевић (ур.), *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*, Научни скупови САНУ, књ. 156, Одељење језика и књижевности; књ. 27, 463–482.

Поповић (1932): Богдан Поповић, *Шта је велики песник?*, *Чланци и предавања о књижевности, уметности, језику, и моралу*, коло 35, књ. 236, Београд: СКЗ, 33–60.

Поповић ([1911] 1997): Богдан Поповић, Предговор, М. Шутић (прир.), Богдан Поповић, *Антилопија новије српске лирике*, Београд: ЗУОВ.

Радовић (2004): Душан Радовић, *Антилопија српске ђезије за децу*, Београд: СКЗ.

Ристић (1934): Марко Ристић, *О модерној дечјој поезији*. Поводом књиге *Повдизи дружине Пеј ђејлића*, *Данас*, I/3, 366–372.

Ђосић (1965): Бора Ђосић, *Дечја ђезија српска*, Нови Сад: Матица српска; Београд: СКЗ.

Шевић (1911): Милан Шевић, *Дечја књижевност српска: ојлед историјској ђрејледи*, Нови Сад: „Натошевић”.

Zorana Z. Орачић

University of Belgrade

Teacher Education Faculty

AFTER THE “BIG BANG” – PLACE AND SIGNIFICANCE OF JOVAN LJUŠTANOVIĆ IN CHILDREN’S LITERATURE STUDIES

Summary: The paper points out multiple aspects of Jovan Ljuštanović’s work and its influence in the field of children’s literature studies. His decades-long scientific work is considered from the following points of view: 1. interpreting the phenomenon of childhood anthropology by using the interdisciplinary approach; 2. defining the specific position of children’s literature studies; 3. comprehensive examination of the literary theory; 4. establishing a *historical poetics* of children’s poetry and prose (with special attention paid to the examination of historical and cultural processes of the socialist epoch); 5. evaluating some authors’ literary work.

Jovan Ljuštanović’s views had a huge impact on the cultural policy he led: he evaluated the new literary production – through literary critiques and reviews, as well as through jurying in literary competitions; he defined the profile and built the scientific rating of the journal *Detinjstvo*; he created the new concept of “Zmajevе дејје игре” conferences; he supported and promoted young scientists.

In concluding, Ljuštanović’s role in the development of children’s literature studies, in its canonization and re-canonization is of great importance. Therefore, he represents a key figure in the modern approach to studying children’s literature from the 1980s to the present day.

Keywords: children’s literature, literature study, Jovan Juštanović’s scientific contribution, childhood anthropology, notion of childhood.